

KVINNOR BAKOM KAMERAN

1848

1968

Lärarhandledning

Astrid Bergman Sucksdorff med Rolleiflex och teleobjektiv, ca 1950. Fotograf: Sven Gillsäter. Landskrona museum.

Innehållsförteckning

- s.2 Till dig som undervisar
- s.3 Om Hasselbladstiftelsen och Hasselbladspriset
- s.4 Om Utställningen
- s.5 Visitkortporträtt & Självporträtt
- s.6 Övning: Kollage
- s.7 Samhällsförändringar
- s.8 Övning: Biografier
- s.9 Arkiv och bevarande för framtiden
- s.10 En samtalsguide
- s.11 Anteckningar

Installationsbild från
utställningen.
Foto: Cecilia Sandblom

Till dig som undervisar

Det här materialet kan användas som förberedelse inför, under eller efter ett besök i utställningen *Kvinnor bakom kameran, 1848—1968* och riktar sig till dig som arbetar med elever som är 15 år och äldre (årskurs 9 och gymnasiet). Handledningen fokuserar i huvudsak på fem inslag från utställningen utifrån tema, epoker och biografier. Tillsammans med dessa finns det frågor för vidare diskussion och praktiska övningar för att aktivt engagera och uppmuntra kreativitet.

Materialet är tänkt att fungera flexibelt. Handledningen är uppdelad i fem delar som kan användas var för sig eller tillsammans och avslutas med en mer generell samtalsguide. Du som lärare väljer själv vilka delar som passar din undervisning och din elevgrupp.

Hasselbladstiftelsen erbjuder kostnadsfria visningar och skollektioner för grundskolor och gymnasieskolor. Du kan boka en sådan visning genom att skicka en förfrågan till visning@hasselbladfoundation.se.

*Victor Hasselblad i Råö med
tre Hasselbladkameror.
Okänd fotograf, 1957.*

Om Hasselbladstiftelsen och Hasselbladspriset

Hasselbladstiftelsen

Victor och Erna Hasselblad byggde tillsammans upp ett kameraföretag på 1940-talet och utvecklade världens första mellanformatskamera. Den höga bildkvalitén var viktig när NASA valde att använda Hasselbladkameran på 1960-talet. Med hjälp av den såg vi månen – men även jorden – som vi aldrig sett den förr. Under 1970-talet sålde Erna och Victor kameraföretaget.

Hasselbladstiftelsen bildades och i den förenas parets engagemang för fotografi, natur, vetenskap. Stiftelsens syfte är att stödja forskning och undervisning inom fotografi och naturvetenskap. Detta görs bland annat genom den fotografiska forskningen och utställningsverksamheten som bedrivs på Hasselblad Center. En viktig del av stiftelsens arbete är det årliga utdelandet av det internationella Hasselbladpriset i fotografi.

Rosalie Sjöman i sin ateljé med personal, självporträtt, 1860-tal. Nordiska Museet

Om Utställningen

Kvinnliga fotografer är ett fenomen lika gammalt som fotografien. Redan vid 1800-talets mitt blev fotograf ett av de viktigaste kvinnoyrkena i Sverige, där kvinnor etablerade framgångsrika affärsverksamheter som fotoateljéer. En bit in på 1900-talet kom en kraftig tillbakagång och myten om den manliga fotografen växte fram.

Utställningen bygger på boken *Kvinnor bakom kameran, 1848–1968* av Eva Dahlman, Magnus Bremmer och Björn Axel Johansson, med Lena Wilhelmsson som bildredaktör. Boken är resultatet av ett mångårigt forskningsprojekt och utgör den första kartläggningen av kvinnliga yrkesfotografer i Sveriges historia.

I utställningen får vi ta del av biografier över 24 svenska kvinnliga fotografer som på olika sätt har format och drivit fotohistorien framåt. Mellan dessa biografier presenteras en kronologisk översikt över de sociala, kulturella och tekniska förändringar som påverkade förutsättningarna för kvinnliga fotografer. Här berättas om pionjärer, genombrott och guldåldrar, men också om motgångar, mansdominans och kampen för erkännande och synlighet.

Vi får också en introduktion till fotografins utveckling genom olika teman och tekniker, såsom ateljéfotografi, självporträtt, reportage, mode- och reklamfotografi. Genom konkreta exempel ges möjligheten att diskutera hur bilder skapar berättelser, formar identiteter och dokumenterar samhällets förändringar över tid.

Närmare 300 bilder visas i utställningen, som i samband med fotografiets 200-årsjubileum uppmärksammar de svenska kvinnliga pionjärernas avgörande bidrag till fotografins utveckling.

Alma Haag med spegel,
1900-talets början.
Reprofoto Lena Wilhelmsson.
Privat ägo, Magnus Haag

Visitkortporträtt & Självporträtt

År 1854 tog den franske fotografen André Adolphe Disdéri patent på visitkortsporträttet. Formatet blev snabbt en global succé. Bilderna var enkla att känna igen: små porträtt med dekorativa ramar och ofta fotoateljéns namn och adress på baksidan.

Visitkortsporträtten kunde bytas mellan vänner, familj och bekanta, och många samlade dem i särskilda album. Det blev också populärt att samla bilder av kända personer. På så sätt kan visitkortsporträtten ses som 1860-talets motsvarighet till sociala medier och var ett sätt att visa upp sig själv, bygga relationer och skapa en bild av vem man var.

Vid sidan av porträttfotografi har självporträttet haft särskilt stor betydelse för kvinnliga fotografer. Under 1800-talet kunde självporträttet bli ett sätt för kvinnor att ta plats, uttrycka självständighet och visa sig som både konstnärer och yrkespersoner. Vid sidan av de officiella porträtten finns också en mer privat tradition av självporträtt, experimentella bilder tagna i privata rum, som i sovrummet, för att själva genom fotot skapa sin egen identitet. Dessa fotografier var ofta inte tänkta för en publik, utan kanske bara för fotografen själv.

Fundera tillsammans

→ Hur använder vi fotografier idag för att presentera oss själva och andra, till exempel på sociala medier?

→ Vad är offentligt och vad är privat idag? Finns det skillnader i hur vi framställer oss själva beroende på vem som ska se bilden och i vilket sammanhang den används?

→ Vad upplever ni är skillnaden mellan att bli fotograferad av någon annan och att själv ta en bild på er själva?

Övning: Kollage

Matilda Segerdahl
Handkolorerat Kollage
1870–1880-tal,
Gotlands museum

I dag ser vi ofta äldre fotografier som konstnärliga, men i början av 1800-talet betraktades fotografi inte som ett konstmedium. Vid mitten av 1800-talet blev det dock tydligt att fotografi även kunde användas med konstnärliga ambitioner i sig självt. Kollaget fick en särskild betydelse för många kvinnliga fotografer. Ofta skapades gruppbilder av familjemedlemmar eller kungligheter, där fotografier kombinerades med dekorativa element som blommor och grafiska former. Genom att klippa ut, kombinera och bearbeta fotografier kunde man skapa nya bildvärldar och berättelser. Tekniken kan jämföras med hur vi idag redigerar, filtrerar och sammanfogar bilder digitalt.

Vilka kollage kan ni hitta i utställningen? Hur tror ni dessa är skapade?

Skapa egna kollage genom att använda er av bilder och fotografier av olika slag. Det går att skriva ut foton, hitta bilder i tidningar eller magasin. Klipp eller riv ut bilderna och arrangera dem på nytt. Det går också att måla eller skriva direkt på kollagen eller skapa nya texturer med andra material såsom tyg, eller som på 1800-talet, använda sig av pressade och torkade blommor.

Mathilda Ranch, medlemmar ur
Varbergs förening för kvinnans
politiska rösträtt uppför en
teaterpjäs, 1913.
Hallands Kulturhistoriska Museum.

Samhällsförändringar

I utställningen får vi följa hur samhällsförändringar påverkade kvinnliga fotografers möjligheter att utbilda sig, arbeta och etablera egna verksamheter. En viktig politisk reform var näringsfrihetsreformen, som under 1860-talet gav ogifta kvinnor rätt att starta och driva företag. Därmed öppnades nya möjligheter för kvinnor att etablera egna fotoateljéer och försörja sig som yrkesfotografer.

Många av fotograferna i utställningen var framgångsrika entreprenörer och arbetsgivare. Flera engagerade sig också i samhällsfrågor, bland annat kampen för kvinnors rösträtt.

På 1900-talet, när yrket fotograf blev mer prestigefyllt, blev det svårare för kvinnor att slå sig igenom, särskilt inom pressfotografi. Kvinnliga yrkesfotografer vittnar om orättvis behandling och en machokultur. Trots detta fortsatte kvinnor att bana väg för kommande generationer fotografer.

Fundera tillsammans

- Vilka faktorer tror ni förändrade förhållandena för kvinnliga fotografer?
- Vilken funktion tror ni att fotografi kan ha inom politisk aktivism?
- Kan vår tolkning av en bild förändras om vi vet vem som har tagit den?

Porträtt av (från vänster)
Mathilda Ranch, Ragnhild
Haarstad och Kerstin Bernhard

Övning: Biografier

Välj ut två eller flera biografier från utställningen och jämför fotografier från olika tidsperioder.

Fundera över följande frågor:

- Vilka likheter finns mellan fotografernas liv och karriärer?
- Vilka är de största skillnaderna?
- Vilka slutsatser kan ni dra utifrån deras likheter och olikheter?
- Hur påverkades deras möjligheter av den tid de levde i?
- Var de gifta eller ogifta, och hur kan det ha påverkat deras möjligheter att arbeta som fotografer?
- Vilka motiv fotograferade de, och vilka typer av uppdrag fick de?
- Finns det ett tydligt bildspråk eller stil i deras fotografier?

Avsluta med att diskutera:

- Hur tror ni att villkoren för kvinnliga fotografer ser ut idag?
- Vilka utmaningar tror ni har försvunnit, och vilka kan fortfarande finnas kvar?
- Hur tror ni att sociala medier och ny teknik har förändrat möjligheterna att arbeta som fotograf idag?

Presentera era tankar och jämförelser för resten av gruppen och diskutera vilka förändringar som har skett – och vilka frågor som fortfarande är aktuella.

Arkiv och bevarande för framtiden

Maja Åström Bilolycka i
Sjöbotten u.å.
Skellefteå museum

Anna Ollson, Kvinna med
hund och papegoja, u.å.
Värmlands museum

Utställningen bygger på mångårigt forskning- och arkivarbete. Många av fotografierna i utställningen kommer från privata samlingar som har bevarats av fotografernas familjer och efterlevande. I flera fall har bilderna gjort oväntade resor genom historien. Fotografen Alma Haags stora bildsamling bevarades i en resväska hos en släkting och Ida Eklunds fotografier och glasnegativ upptäcktes gömda under golvplankorna i hennes fotoateljé. Tack vare dessa fynd kan vi idag ta del av deras arbete och få en bättre förståelse för kvinnors roll i fotografins historia.

Fotografier är inte bara bilder, de är också historiska dokument som berättar om människor, platser och samhällen. Men vilka bilder blir egentligen kvar till framtiden?

Fundera på de fotografier som finns hemma hos er, kanske i familjealbum eller sparade i gamla lådor. Vad tror ni kommer att hända med dem i framtiden? Vilka bilder väljer vi att spara, och vilka försvinner?

Fundera tillsammans

→ Är det viktigt att bevara fotografier för framtiden? Varför eller varför inte?

→ Finns det skillnader mellan att bevara fotografier i album och att spara dem digitalt?

→ Om någon skulle försöka förstå er generation genom fotografier om 100 år, vilka bilder hoppas ni att de hittar?

En samtalsguide för dig som besöker *Kvinnor bakom kameran, 1848–1968*

Nedan är exempel på en rad frågor som du som lärare kan använda dig av för att hjälpa din klass att sätta ord på det de ser. Genom att klä den visuella upplevelsen i ord blir det lättare för gruppen att förstå det de ser och hur det påverkar dem. Du behöver inte använda alla rubriker och inte heller alla frågor under respektive rubrik utan kan välja att fokusera på en särskild aspekt av analysen när ni tittar på ett av verken i utställningen.

Med utgångspunkt från verket

Börja med att titta på verket en stund.

- Fråga din grupp vad i verket som fångar deras uppmärksamhet och varför.
- Be gruppen beskriva verkets olika delar.
- Be gruppen gissa hur verket är gjort.
- Kan de se några referenser i bilden till exempelvis historiska berättelser, religion, olika kulturer, musik, filmer eller böcker?
- Vad tror de att verket skildrar?

Med utgångspunkt från dig själv

Titta på verket en stund.

- Fråga gruppen om verket eller något i verket påminner dem om något de har sett tidigare.
- Fråga gruppen om verket framkallar några känslor, associationer eller minnen hos dem.
- Fråga om det finns det något i verket som verkar konstigt för dem och varför.

Med utgångspunkt i utställningen

Titta på verket en stund.

- Ägna därefter några minuter åt att titta på utställningsrummet och de andra verken.
- Fråga hur verken upplevs tillsammans.
- Fråga gruppen om verket får dem att tänka på några historiska eller aktuella händelser eller diskussioner som tagits upp i nyhetsmedia.
- Fråga om de kan komma på några platser utöver konstscenen där det skulle vara relevant att verket visas.

